

ZVUK ZVUK ZVUK

Zlínsko - Vsetínsko - Uherskohradištsko - Kroměřížsko

OSOBNOSTI KRAJE / Dominik Čipera

Umění číst a psát je součástí naší kultury, výpěstlosti našeho rozumu. Stejnou součástí kultury a rozumu jest umění hospodařit s penězi. Jakou starou je tato kultura, vidíme z toho, že již v bibli jsou různá podobenství o lidech, kteří toto umění neovládali. Už tehdy lidé, odpovědní za osudy svých spoluobčanů, cítili potřebu naučit lidi správně hospodařit. Nejvíce vynikly ty národy, které se tomuto umění nejlépe naučily

(Dominik Čipera, 1938).

Před sto lety se narodil vynikající starosta města Zlína

Jsou učtaři, kteří v rutině své práce ani nepřemýšlejí o tom, že všechny círy v jejich lejtstřech neexistují jen samy od sebe, kteří příčiny i následky. Jež v sobě nesou, považují za věc jiných, takových, kterým se učtařina stává víceméně samoučelnou machou, v níž se spokojují s přízemní rolí poklasných, drábů na administrativním lánu, který jim byl svěřen.

Jestliže je však učtař vrozenou inteligencí a vzděláním nadán ke schopnosti širšího rozhledu, k vidění hlubšího pozadí ekonomických procesů, jež čísla, s nimiž pracuje, vyjadřují, k domýšlení vývodů, jež z nich vyplývají, jakož i k dostatečné rozhodnosti a odvaze nést za ně odpovědnost, potom už zpravidla nic nebrání, aby se takový jedinec dříve či později stal ne-li přímo hlavou, tedy spolutřídčí osobností, která hospodářský proces svého prostředí bude nejen registrovat, nýbrž spoluvytvářet a o něm spolurozhodovat.

Takový byl případ Dominika Čipery. Sám o sobě nikdy nebyl mužem velkých představ a z nich vyplývajících velkých plánů a projektů. To ve Zlíně také nebylo potřeba, protože těmi zlínské dílo sdostatek zásoboval T. Baťa sám. Čipera však byl mužem, který plán jednou přijatý či započatý dokázal přijmout, ztotožnit se s ním, klesat mu cestu, držet jej v hranicích ekonomických zásad a přizpůsobit jej daným možnostem. Nic víc, ale také nic méně pro podnik prosazující se ke světové velikosti a významu nebylo potřeba. Do několika let právě v Čiperovi našel T. Baťa hlavního spolupracovníka, jakého dlouho hledal, kterému mohl předat část své řídicí a kontrolní práce a z něž si vy-

choval pro řadu dalších úkolů spolehlivého zástupce.

D. Čipera dokázal v životě mnoho. Po neočekávaném odchodu T. Baťi byl fakticky hlavou podniku. Po celou dobu působnosti Tomášova nástupce, Jana A. Baťi, nikdy nespolehal na jeho rozhled a úsudek, korigoval ho a přidržel v uměřenosti. Byl vynikajícím hospodářem. Ve financích vzrůstajícího Zlína pracoval od roku 1923, jako starosta v něm působil v letech 1932 - 1945.

Když se v těžkých dobách po Mnichovu hledal odborník, který by roztržitému zbytku republiky pomáhal přežít, přijal funkci ministra veřejných prací, v níž uplatňoval své zkušenosti a v níž se za těžkých po-

měřů nacistické okupace a války zasloužil o několik veřejných děl, mezi nimi také o projekt a první stavby čs. dálnice. Ani v protektorátní vládě, z níž odešel po popravě jejího předsedy a svého přítele generála Eliáše, ani v dalším svém působení za války a v podniku nikdy neuhnul okupantům dobrovolně. Jeho proces před revolučním soudem po válce, v němž byla zvažována jeho okupační činnost, vynesla naopak nemalou zásluhu o uchování řady hodnot před Němci, a také - mimo jeho přičinění a naopak proti jeho vůli - svědčily dr. Vavro Šrobára, předsedy Slovenské národní rady jako iniciátorky a vůdkyně slovenského povstání, o Čiperově významné účasti

na přípravách a hospodářském zajištění povstání.

Po osvobození, v květnu 1945, byl ovšem zbaven starostvství Zlína, a také svého postavení v Baťových podnicích. Několik týdnů byl vězněn zvláštní revoluční institucí, jež byla zlínským specifickým, tajnou zajišťovací policií. Pak se brzy odstěhoval do Prahy.

Po únoru 1948 odešel ilegálně s rodinou z Československa do Kanady, kde byl ještě činný v ústředí zahraničních společenství Baťa, a kde také na konci 60. let zemřel.

(Kráceno ze sborníku Zlínsko od minulosti k současnosti 1991.)

Josef VAŇHARA

Z myšlenek Dominika Čipery

• Jsme na křižovatce Evropy. Jsou v tom naše obtíže, ale také naše veliké možnosti.

• Jsem člověk práce, který koná svou povinnost a požaduje totéž od každého. Potřebujeme činy - potřebujeme silnice, železnice, vodní cesty a ne teoretické úvahy a diskuse.

• Potřebujeme stejně naše dálkové spoje jako spoje místní. Silnice se nebudují na rok nebo na dvě léta - silnice se buduje na desetiletí, ba staletí dopředu.

• Ve svornosti a pilnosti každého z nás je štěstí všech.

• Mám plnou důvěru v naši technickou zdatnost. Nepochybuji o tom, že to budou právě naši technici, kteří nám umožní, abychom překonali těžké časy, které náš národ očekávají a zajišťují mu čelné postavení mezi kulturními národy.

• V regionalismu vidím vážný projev občanské vůle k hospodářskému rozkvětu státu.

• Dobrý regionální plán musí mít tytéž vlastnosti jako má živý organismus, schopný růst po celá staletí - jako dub, schopný vyháňet nové a nové větve. Takový regionální plán je třeba budovat za spolupráce všech obcí kraje, neboť je třeba, aby regulační plán každé obce byl vypracován z jednotného hlediska regionu.

• Budování státu znamená především budování komunikací a dopravních prostředků. Každý stát, hospodářsky významný, založil svůj hospodářský vzestup na rozsáhlé komunikační síti, přizpůsobené potřebám své doby.

• Velký úkol našich státníků spočívá v tom, odvésti uvažování lidí od spekulace a soustředit je na pozitivní práci, na zlepšování výrobních i prodejních metod.

• Umělecká díla - obraz, socha, hudební skladba - je výrazem kázně a učí ukázněnosti tím nejúčinnějším způsobem: pouhou svou existencí beze slov.

ČENKRÁT

Z Macechy moravské

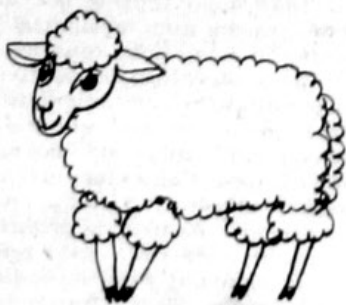
Opět vám přinášíme informace z Macechy moravské, která je alternativou k Tatici české a Matici slovenské. Nahlédlí jsme do kroniky polokřivního města Kržle, které je součástí Macechy a jednou z jejích částí. Příběh Ó, vy - ovy, ovy byl zapsán podle skutečné události.

Ó, vy - ovy, ovy

V tomto roce (1985) zaznamenali jsme další pozoruhodnou událost. Rozhodli jsme se zakoupit městské ovce. Jsou naší spásou. Spasou, co budeme chtít, nebudeme muset kosit. Jsou to užitkové, milá a potřebná zvířátka. Kup prováдел jsem s přítelem A. B., s odpuštěním spisovatelem. On honosí se i kvalifikací odbornou, jest zemědělským „Inžinyrem“. Je to vzdělání k ovečkám patřičné a dobře se hodí. Já, nemaje této akademické kvalifikace, cítím se k chovu ovcí zcela nezpůsobilý. Byly dvě a pro jejich neklidnou povahu nazvali jsme je jménem kdysi známé funkcionářky - Anežky Hodinová-Spurná.

Komplikovanost chovu ovcí jsme řešili různě ustavením funkce ovčáka. Těto mimořádné čti se dostalo sousedovi, kamarádovi Lárymu. Má vhodnou postavu a psa k ovčím se hodícího. Navíc je herec, s ovčím si pohraje a chov bude vzkvétat. Hrál i Nikolu Šuhaje a tudíž se v hvozdech vyzná. Jako bača, hlídač a ovčák se ale včetně svého psa

neosvědčil. Ovečky hned první den utekly do hlubokých lesů a špinavých luhů. Ženy naše, běloucké, čísfoučké, poslaly jsme tenkrát v plískanici za nimi. Nejsou však na stopu cvičeny, úkol nespělnily a navíc trochu podváděly. Pod deštěm schouleny

hrály sobě v karty, pravice: „Co poledačem. Ovece neovce“. Slehla se po nich zem, les i Hája. Chodil jsem smutně temnými horami a JZD - lány a volali: „Ó, vy - ovy, ovy.“

Do okolních restaurací jsme zadali odvažnou výzvu: „Ztratily se dvě ovce slyšící na jméno Anež-

ka Hodinová-Spurná. Kdo je má, ať je dá, ať je bača nehledá.“

Přestože jsme ovce hledali, hospodské podpláceli, přicházeli k nám pomýlené a falešné informace. Taková byla doba. Uplynula zima, přišlo jaro a kteréžosi pěkného dne dorazila na úřad další zpráva. Prý žijí šťastně v sousední vsi u jedné babičky za lesem. Vzali jsme košíček, dali do něj koláče a víno, nasadili si červené čepičky a šli k babičce.

Nepotkali jsme cestou ani myslivce či ferneta, nikdo neoupal pernící, jen spisovatelé louपाल v křžži.

Navštívili jsme jmenovanou babičku na uvedeně adrese. Byly to ony. Neměly svých původních deset kilo, byly už pěkně vzrostlé, klobásové. Tam u babičky zakončily svoji pozemskou pouť.

S minimální snahou a péčí dosáhli jsme opět vysokých jatečných přírůstků. A pak je platí bez práce nejsou koláče.

Klobásoy ale určité. - Sev - P. S. Syn jedné z oveček se jmenuje Vasil.

ŽIVOT / Továrna na absolutno

Popsovat Národní parky ve státu Utah je jako listovat v tlustých geologických knížkách. Moře, která se kolem kdysi rozlévala, usadila na svém dně šutry všech druhů a barev. Vše geologové mohli vyřadit, moře se střídala se sladkovodními jezery. Pak se voda vytratila a do šutrů se dal mráz, slunko, vítr a dešť. Spojily síly a výsledkem je mistrovský kus. Skalní bludiště, galerie nebláznivějších soch, měsíční krajina. Proplétá se jí sochař - mistr, který nejvíc přiložil ruku k dílu, Colorado River.

Jsi tu v jiném světě. Spekuluješ, jestli všechna nádhra kolem byla vytvořena pro radost nás, lidí. Nevěřím. Tak krásnou odměnu si nezasloužíme. Možná až naše děti. Nebo až jejich děti?

Ne všichni si lámou hlavu a to je dobře. Jeden z prvních osadníků přehlédl z místa nynější vyhlídky pro turisty spleť kaňonů dole pod sebou. Řekl pak:

„Hergot, nechtěl bych, aby se mně tady zatoulaly krávy!“

Nemůžeme už s Alenou vystát to přišerné vedro. Jako na dosah za rozpálenými skalami se zvedají hory, na špičkách bílý sníh. Míříme k nim. Prašná cesta vede serpentínami přtkře nahoru.

Najednou jsme v krásném jezeře. Potůčky skáčou přes kameny dolů do údolí. Rozpálené peklo pouště dole je za námi.

V korunách jedli se dohadují sojky, mezi větvemi prositá na-

hoře bílý sníh. Bundy, které máme v autě, jsou najednou velice užitečné. Vzduch zchlazený sněhem se stěhuje po stráních do údolí.

Nevíme, kam jet. Prašná cesta se rozdvouje, jména na dřevěných šipkách nám nic neříkají. Mapu nemáme. Za zatáčkou serpentiny se objevil malý nákladáček. Děda za volantem zastavil vedle nás.

„Ahoj, jak se oba máte?“, zdraví Alenu i mne.

Vedle něj se na nás směje kluk, tak třináct, čtrnáct. Pozdravíme taky a ptáme se na cestu. Děda vyprnul motor a vystoupil. Hned jsem poznal spřízněnou duši, chtěl si popovídat. Potřásl jsme si rukama, Alena byla uctěna cvrnkutím ukazovákem do střechy klobouku. Představil nám svého vnuka.

Když jsme probrali počasi a výkonnost našich aut na horských silnicích, přišla ta známá otázka:

„Vy máte zvláštní přízvuk. Odkad jste?“ „Přišli jsme z Československa, bydlíme ve Virginii,“ zní obligátní odpověď.

„Ah, pro Pána, to je skoro na druhé straně světa!“ říká děda a kroučí hlavou.

Myslím si pro sebe, že asi ani o Československu nikdy předtím neslyšel. Nevypadá jako študios.

Jeho auták je na rozpadnutí, modré texasky by zasloužily vyprat. Klobouk na dědově hlavě musí mít tak k sedmdesátce. ja-

ko jeho majitel. Chlapík pořád kroučí v údivu hlavou. Mrkne na mne spod střechy širáku a říká: „Mám rád knihy Karla Čapka. Stojíme před ním s otevřenou pusou, Alena i já.“

„Divím se,“ pokračuje děda, „že Čapkoví nedali Nobelovu cenu. Škoda, že nežil děle.“ Čmáral v zamýšlení zaprášenou, vyšmajdanou holinkou v prachu cesty.

„On věděl, že bude válka. Asi už ani nechtěl žít!“

Děda nám pak vypráví, jak bojoval jako mladý chlapec ve Francii a jak jen tak tak unikl zajetí v Belgii těsně před koncem války.

Nákladáček zvedající chomáče prachu se ztratil za serpentinou.

Cesta, kterou nám děda poradil, nás dovedla k jezírku. Od břehu jezera stoupala nahoru hold strán, byly na ní jen skupinky nízkých keřů. Z trávy sem tam vyčuhovaly kameny.

Přimo na druhé straně jezera bylo ústí potůčku. Vrbové protůl lemovalo potok, jak se kličknil loubkou. V jeho ústí do jezírka běžely pó hladině vlnky.

Vím, že pod vrbami tam čekají pstruzi, co jim potok přinese k snědku.

Pete Motyler

UMĚNÍ / Vlasta Grycová

O Strání a o Květné slyšíme teď poměrně často. Bohužel, v kurzu jsou spíše strasti nežli slasti tohoto kousku země pod Velkou Javorinou, jímž vede jeden z hlavních silničních tahů do nedávno vzniklého státu našich nejbližších sousedů. Tématy televizních šotů, rozhlasových rozhovorů či novinových informací z domova jsou: problémy zdejší celnice, stížnosti občanů na hluk a na výfukové plyny, které produkuje zvolna se k hranici sunoucí kolona kamionů, nebo také nesnadno řešitelné dilema obyvatele domku na moravské straně, jehož septik se pohřbuje nachází v zahraničí.

V nedávné minulosti nám zpravodajové, publicisté a televizní štáby dávaly nahlédnout do Strání a do Květné takřka s železnou pravidelností rok co rok téměř výhradně v únoru. To tu mívají rozpustilé dovádění fašancárů a podšablárů a jejich masopustní reje svůj folkloristický festival. Ještě loni jsme zde ovšem nebyli v příhraničí, nýbrž na moravsko-slovenském pomezí. V kraji sice odevzdy z nechudších, avšak po staletí štědrě přispívajícím do pokladnice československé zpěvnosti. V slastném kraji květných strání (chtělo by se člověku pohlát si se slovy), kde tvořivost lidu krojem, tancem či písní jakoby překonávala strasti nelehkého životy.

O publicitu písničků, které v povědomí milovníků folkloru žijí jako „stráňanské“, zasloužila se do dnešních dnů dlouhá řada sběratelů a muzikantů, z nichž nelze nejmenovat Jožu Černíka, dr. Ladislava Rutého, dr. Jana Poláška, Vilema Zahradníka, Jaroslava Staňku, Jaroslava Čecha, dr. Slávka Volavého... A ovšem zpěváci, z nichž bezpochyby kulturní veřejnosti je neznámější letos jubilující Vlasta Grycová.

Od kolečky podnes se Vlasta Grycová svému rodnému místu nezpronevřila. Žije v ro-

dinném domku, který zbudovali s manželem Jožkou, v němž vychovali dvě dcery a kde nyní dostavbou vzniká i domov pro vnoučata. Starší dcera zdědila po rodičích zálibu v hudbě a působí jako učitelka houslí. Dcera mladší se vydala ve slépejších matčiných. Také ta totiž od svých divčích let pracuje ve známých sklárnách v Květné, kde je malířkou skla.

Takto bychom ve vsi stručnosti mohli zaznamenat dosavadní život Vlasty Grycové: jako nepřelíš se lišící od onoho vlastního většiny z nás, jako běžná a nevyjímečná.

Avšak sudičky byly u zmíněné Vlastiny kolečky štědrější. Obdarily ji láskou a úctou k lidové písni a požehnaly její hlas. Genetici by se vyjádřili méně poeticky a konstatovali by dispozice, získané jistě především od její matky paní Alžběty Končítíkové, ale i z dalších rodových zdrojů. Nedostatkem výborných lidových zpěváků ovšemže, jak už řečeno, Stráňané nikdy netrpěli. Vlasta Grycová se však z lidové zpěvačky stala zpěvačkou lidových písní. V tom je přeci jen, dovoluji si tvrdit, podstatný rozdíl. Vlohy, přičtené sudičkami, či chcete-li geny rodu, jsou toliko nezbytnými předpoklady. Jsou, podobně jako minerál, pouhým zděděným

darem z hlubin země. Podobný skelným střepům jsou pozůstatkem po někom a po něčem, co už kdysi bylo. Teprve sklár to vše může přetavit v ušlechtilé dílo, vdechnout mu tvar a ozdobit ho ornamentem. Znovu sklo stvořit k obrazu svému. Může. Je-li zdatným učedníkem a bude-li svého oboru mistrem.

Vlastin mladý talent objevil učitel hudební školy a cimbalista Jaroslav Čech z Uherského Hradiště, který na konci padesátých let často ve Strání pobýval a věnoval se sběru lidových písní. Post druhého hlasu v divčím triu Hradišťanu nedal na sebe dlouho čekat a nemalý význam Čechova odborného vedení pro svůj růst Vlasty i dnes ráda přiznává. Ona sama byla ovšem pro soubor také přínosem, nejen jako zpěvačka, ale i jako spoluvůdce programových čísel, námětově čerpajících z moravsko-slovenského pomezí.

Dojždění do Hradišťana nebylo snadné, zcela nemožným se však stalo při mateřských povinnostech. Ani ty ale nepřerušily účast Vlasty Grycové v souboru Javorina doma ve Strání, v jehož ženské skupině např. na strážnických slavnostech nikdy nechyběla. Po čase se rozhodla pro návrat do Hradišťana a nesporně se pak podílela na jeho vrcholném období domácích i zahraničních úspěchů.

Ani špičková úroveň ansámblu ve zlaté době souborů lidových písní a tanců nezabránila ovšem tehdejšímu hradišťskému mocipánům v zákazu činnosti uměleckému vedoucím a primáši Jaroslavu Staňkovi (stačil tehdy po roce 68, jak známo, nevhodný výrok či nesouhlas s „internaci-

onální pomoci“ SSSR). Prakticky to znamenalo likvidaci veřejných vystoupení Hradišťanu. Pro Vlastu Grycovou navíc podruhé přišly povinnosti maminky a tedy i druhý a definitivní odchod z tohoto kolektivu. To už však ona sama má své pevné místo mezi známými zpěvačky lidových písní.

V následujícím období ji publikum vidá všude tam, kde hraje, tančí a zpívá uherskobrodská Olšava. Angažmá stáleho hosta Brněnského rozhlasového orchestru lidových nástrojů, a tudíž i jistá profesionalizace. Je jen logickým pokračováním v nastoupené cestě. Dramaturg BROLU Jaroslav Jakubiček měl tehdy kádr jeho sólistů doplnit o nové interprety, a tak tu po bok Jožky Severina, Boženy Šebetovské, Jarmily Šulákové, Luboše a Dušana Holých a Jožky Černého stanula i Vlasta Grycová.

Následoval bezpočet vystoupení, veřejných rozhlasových nahrávek, studiových a gramofonových snímků, televizních pořadů i zahraničních zájezdů. Léta pro Vlastu Grycovou šťastná, neboť její hvězda díky vlastinmu úsilí, díky všeobecné oblibě lidové písničky i díky vyzrálosti jejího podmanivého umění stoupá nahoru. Nás, své posluchače, diváky a obdivovatele vždy znovu a znovu nechává užasnout nad prostým a současně vysoce kultivovaným podáním písniček svého kraje.

Bývá zvykem, že jubileum je příležitostí k ohlédnutí. Vlasta Grycová k tomu poznamenává: „**Moje písničky, i když je zpívám po stě, mi nikdy nezvesedněly. Jsem vždycky jakoby poprvé zaujata melodi- kou i textem. A tam, kde**

Vlasta Grycová

Foto Petr TITZ

zpívám veřejně, je pro mě největším přínosem vědomí pospolitosti, vědomí, že jsem snad přispěla k potěšení srdce a k radosti ze života.“

Bývá zvykem, že jubileum je také příležitostí k nahlédnutí do dnů příchů. Leckdo má dnes existenci starost, má je i Český rozhlas a jeho Brněnský rozhlasový orchestr lidových nástrojů. Mají je divadla, filharmonie, výtvarníci, knihovny, prostě kultura vůbec. Zájem někdejšího publika lidových písniček pohřbuje jakoby toho času též ochaboval. „**Člověk dost často přemýšlí o tom, jestli to, co celý život dělal, mělo nějaký smysl...**“ posteskuje si Vlasta Grycová.

A bývá konečně zvykem u podobných příležitostí nermalovat čerty na zeď. Nechť je mi tedy dovoleno - aby závěr té-

to připomínky letošního jubilea Vlasty Grycové vyzněl optimističtěji - citovat z obalu gramodesky, kterou zpěvačka natočila v roce 1985 s cimbálovou muzikou Vilema Zahradníka a s muzikou Hradišťanu. Brněnský rozhlasový redaktor a folklorista Jaromír Nečas tam napsal: „**Vlasta Grycová, jejíž široký písňový rejstřík tato deska v miniatuře zachycuje, patří k velkým moravským zpěvačkám. Je hluboce vrostlá do prostředí, ve kterém žije - v kraji pod Velkou Javorinou na moravsko-slovenském pomezí - a jehož dechem její písně rezonují. Její projev je pevně svázan s tradicí a přece - nebo právě proto - není starosvětský, je nadčasový...**“

Mgr. Bohuslav Matyáš

ROZHOVORY / Výšivka pro Žitkovskou kapli

V domku schovaném v zeleni na Žitkové žije paní, která umí vyšít hrozenkovský kroj. Ten domek, pokud jste tu poprvé, najdete stěží. Ze silnice není vidět a dvakrát jsme ho minulí. Teprve napotřebí a ještě díky jedné místní ženě, jsme odbočili pod statkem doprava, auto nechali nad žlebem a dál se musí pěšky, protože dál už vede jen pěšina. Až odtud jsme spatřili malebnou, úhledně obilnou chalupu, která kdysi bývala domovem deseti dětí.

Zpočátku na nás nepřátelsky dorážel pes, nezbytnost všech stavení na Kopanicích. Upozornil paní Chovancovou, že jde návštěva. Byl teplý letní den a paní nás usadila na verandě, odkud byl neopakovatelný výhled na majestátní a tajemnou horu Chabovou i na okolní hory. Pro městského člověka je tu tak nezvyklé a nezvyklé jsou i zvuky, které je přerušují, jako zaštěkáání psa nebo bučení krávy.

Paní Chovancová nám přinesla ukázat své výšivky, kvůli kterým jsme přijeli. Z jejich

vysoká asi osmdesát centimetrů. Je to dřevěná soška a to se nedá obléci jako člověk. Je asi jak Pražské Jezulátko. Šaty má po paty, jednu ruku takto při těle a na druhé drží Ježiška. Kolem hlavy má vyšívanou korunku a Ježíšek taky. Jeptišky ušly ty šaty, ale neměly bílé plátno, tož daly žluté, no a já sem vyšívala. Zatím má enom ty jedny a když budu mít čas, tož ještě vyšiju.

Jak jsem se dověděla, kaple na Žitkové byla postavená teprve před nedávnem, na pozemku pana faráře Michalíčka. Byl ještě bohoslovcem, když emigroval do Itálie. Kaple je vlastně poděkováním, že se mohl svobodně vrátit, tenkrát ještě do Československa, navštívit svůj rodný kraj, což bylo jeho přáním. Dnes žije na Prostějovsku.

Zeptala jsem se, jak se ke kapli dostaneme.

„*No, musíte jet dolů silnicí ke kúpališti a potom jít hore vodů, po potoku, až přijдете k dlůhému bádáku. Klíče od kaple má Sylva, ona vás tam zavede.*“

Bohužel, na příjmení paní Sylvy jsem se nezeptala. Kaple pojme padesát až šedesát lidí a každým rokem 8. září je tam pouť, protože kaplička je zasvěcena narození Panny Marie. Ale i během roku tu slouží každou neděli pobožnost hrozenkovský pan farář.

Paní Chovancová vzpomíná na doby, kdy si vyšíváním přivydělávala. „*Bylo moc děti a nebylo na živění.*“ Na chvíli se vzdal a vrátil se s hrozenkovským dětským krojem. „*Měla jsem malú holku a tá nechtěla jít k přijímání, že až bude mít hrozenkovské šaty. Tož jsem jí jich vyšívla. Vidíte, tož sú rukávce, ty sa obkájajú na rubáč, a přes to leknica.*“

A jak děláte to vrapené zdobení?
„*To už je takové plátno, ale teď ho není. Na leknicu sa uvážže záserka a v páse sa přepáše vlňným červeným pásem - tračkama, no a na hlavu čelenka.*“

Dívám se na výšivku a ptám se, jak se říká jednotlivým motivům. „*Tomto sa říká strunkové kújetko, žitkovské kújetko, to je trnová koruna, lopenické kújetá, príramkové kújetko, na rukávch tož sú chlapci, toto je na hüsenicu, recjazky, hrachové zrnka, na hrablice, vyšívání na panském kroji se pojmenuvávajú rúzně, např. na háček, jacelinka, sekání, makovičky, paprčky. Na čelence vidíte tulipány, kopy.*“ Symbol tulipánu se vyšívá na halenu (hazuchu) a najdete je i na zádech haleny. Je to sedm tulipánů a zřetelně v nich vidíte šípky. Tento motiv prý tu zůstal z dávných dob a označoval zdejší lid za svobodný, který nebyl povinován robotou, ale měl jedinou povinnost - bránit a strážit hranici. „*Nekteré vzory jsou prý ještě z dob pohanských - strunkové kújetá a vláčené koruny údajně pocházejí z dob nájezdů Avarů. Jednému vyšívání sa praví na hady, ale to tu nenajdete. Já jich umím vyšívat. Víte, lidé si udělali konopné plátno a po večerch vyšívvali. Základníma barvama, to*

je červená a černá na bílém, a potom sa to vybarvovalo, vystrakacilo, a to žlutú, modrú, ružovú, zelenú ... ale ty barvy musíte klast tak, aby se nesetkaly vedle sebe. Vidíte, mamka uměla, ale túto recjazku mňa nenaučili.“

A vy někoho učíte?
„*No ba. Syna to baví. On mně to přešje černým a červeným a já to vybarvuju. Nedávno sem vyšívala pro jednu dárek k promoci - dva polštáře a obrus.*“

Život s deseti dětmi pod jednou střechou jistě nebyl lehký, ale paní Chovancová nezažala. Ani na ty, kteří jí vzali půdu a chtěli je připravit i o chalupu. „*Nechtěli sme podepsat, tož to víte. Kolik učitelů u nás bylo a gazdu přesvědčovali. Tvojím děckám bude lepší. A on na to říkal - já sem si pole koupil, já sem si zadluženu kopaničku vyplatil. Čtyřřcet měřic toho bylo. Dajte ně čtyřřcet tisíc a vemte si ju. Vyhrožovali, že nás vystěhají aj s děckama na konec obce, až na Repovú, jestli víte, kde to je. Vzali nám osm hektarů a to už jsme měli osm děcek a nechali nám enom kúsek záhumenky. Pole nám dali až na Drietomsku - na Bedové. Trvalo to hodinu cesty, než ste tam dojeli. Nemohli sme ty dodávky splnit, to nebylo možné.*“ Ještě teď slyším v hlase paní Chovancové tu bezmocnost. „*No co uděláte, když gazda nechťel. Ale jim to nestačilo. Za chalupu sme měli pěkný sad. Osmdesát slúvek a ty nám vytrhali. A jak jich trháli, kožu z nich shrnuli páskem. Oni ten reťaz zavadili na volno za ten kmen a tak z nich tú kožu shrnuli až po samú korunu. Ty kmeny celé očervenaly a stály tak jak krvavé. To ně nebudete věřit, ale býj to hrozný pohled. To nebyli ani lidé.*“

A domáhejte sa. Ten, co jich nechťel vytrhat, sem chodil před smrtú každú den a obcházal tu, asi mu to slo na nervy. A ušeci, co byli u toho, dopadli stejně. Jeden umřel mladý, druhému uřežali nohu ... Všelijaké věci sa děly, to sa ani nedá říct. Všil ty pola vyracajú zpátky, aj syn si požádal. To už budú hospodárit mladí.“

Poděkují paní Chovancové za pěkné odpovědi i za její vzpomínání. Kráva se čím dál hlasitěji domáhá krmení, a tak se loučíme s tím, že se zas někdy zastavíme na kus řeči.

Je teplý poodeveč. Kraj po temněl a slunce se schovává za lesy. Jen místy probleskují sluneční paprsky a dopadají na protější kopce. Jako ta příroda okolo Žitkové vypadá i hrozenkovská výšivka. Připomíná setmělé hvězdy, hluboké rokle, louky mezi nimi, nad kterými se tak blízko klene nebe. A když na louky padne stín,

jsou temné jako podklad výšivky, když se rozzáří ve slunci, svítí tu květ vedle květu. Jsou na ní jako na výšivce lopenické kvjetá, žitkovské kvjetá, makovičky, jacelinka, hrachové zrnka, kopretiny i čarovné byliny. Je v ní mnoho tajemného a pohanského z dob, kdy se lid bránil nájezdům, jsou na ní šípky - končité střely z luku i tulipánky, jsou na ní kurje ritky, které označovaly hodnotu zdejších obyvatel. Kroj byl nejen ozdobným oděvem, parádou, ale zároveň odznakem hodnoty žitkovského lidu. Neviděla jsem věrnější a barevnější zobrazení přírody, než v této hrozenkovské výšivce.

Alena Bartošíková

šikovných rukou vyšlo pár krojů, pánské košile, rukávce, ubrusy, ubrousky a polštáře, a také roucho pro Pannu Marii Kopaničářskou. Zvědavost mne pobízela, abych se zeptala, jak se vlastně k tomu vyšívání dostala.

„*Jak? No to je jednoduché. Nikdo to nechťel šít. Všecky ženské ruky pryč, a umijú vyšívat. A jak! Bylo toho skoro pět metrů, štyry metry pásu kolem obrazu a ty šaty na tú sošku. Je*

GENIUS LOCI

Poléška okálovica

(jak ju přej měli rád náš anglický ministr Jan Masaryk)

Játro, plúca a srdeca z králíka se uvařija ve vodě ze třema zrnkami nového koření, bobkový lústem a kmínem. Potom sa to z toho králíka nakráje, dá zpátky do téj vody, v kteréj sa to vařilo. V iném hrnci sa uvařilo půl hlávky čerstvého zelého s půl kilama erčepi. To sa moseso dlat tak, že vaření do hrnca sa dalo - vrstva zelého, na nu vrstva tech erčepi, zasej zelé, zasej erčepi a tak. Potom sa

to spēšej dusilo, než vařilo. Aš to bylo mēké, tož sa ze sádla a múky udělala zámaška a dala do toho hrnca. Dalj sa tam doljla tá voda, co sa v ní vařily erčepi a to zelé a hodily sa tam ty pokrjájané játro a plúca z toho králíka. Nakonec se v hrnečku kyselj smetany rozmíšala užička múky a to sa vljlo do toho ščekého. Až to bylo hotové a z ohňa zdělané, tož sa tam rozšpriglovaly dvě žlutjka z vajca.

Tož dala také dost práce táto poléška, ale řeknu vám, dyby řilkej on zaklepál, tož mu ju uvařim, aj dybych toho králíka měla it ukrast.